

Linguistics

**CONSIDERAȚII PRIVIND VALOAREA DE OPTATIV
A CONJUNCTIVULUI ROMÂNESC ȘI BULGĂRESC
ÎN PROPOZIȚII INDEPENDENTE**

**INSIGHTS ON THE OPTATIVE VALUE
OF SUBJUNCTIVE IN INDEPENDENT CLAUSES
IN ROMANIAN AND BULGARIAN**

Boryana EMILYANOVA

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

e-mail: bo.mihaylova@gmail.com

Silvia MIHĂILESCU

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

e-mail: mihalesku@abv.bg

Abstract

The Romanian and Bulgarian languages share common features stemming from the Balkan linguistic area. Among the distinctive grammatical constructions in Balkan languages is the new-type analytic subjunctive, a replacement for the infinitive in various languages such as Romanian, Bulgarian, Macedonian, Albanian, and Greek. The subjunctive can manifest in present, imperfect, perfect, and pluperfect tenses in most languages. However, Romanian has more limited combinations, employing only the present and perfect tenses. Despite these differences, the subjunctive shares structural, semantic, and usage similarities across Balkan languages. The use of the subjunctive in optative sentences is a common feature in Balkan languages, conveying achievable desires in the present and strong but unrealizable wishes in the past. This paper aims to broaden the research on the Balkan-type subjunctive by illustrating parallels in the modal values of this mood in Romanian and Bulgarian in independent optative sentences. The research underscores numerous correspondences in the use of the subjunctive in optative sentences in Romanian and Bulgarian. In both languages, within the optative context, the subjunctive expresses various sentiments such as desire, wishes, regret, protest, and indignation. The expression of both factual and counterfactual desires using present and past subjunctive forms is also similar in both languages. The present forms of the subjunctive express a factual desire, meaning an achievable wish that could be fulfilled in the future. The present subjunctive forms are very often encountered in idiomatic expressions that convey wishes and imprecations. Many similarities are noted between expressions in the two languages, both in terms of structure and in semantics and lexical means. The use of present subjunctive forms is not typical for expressing counterfactual wishes (unrealizable or difficult to achieve) but occurs in specific contexts. Wishes expressed through past subjunctive forms are counterfactual because the circumstances in which they could have been realized are omitted. Such statements convey the speaker's regret regarding an unfulfilled desire. In Romanian grammar, detailed treatment of the uses of the perfect subjunctive is lacking, but it is noted to have optative value. In Bulgarian, counterfactual wishes are

expressed using three past tenses of the subjunctive – pluperfect, imperfect, and perfect. In this regard, the capabilities of the perfect subjunctive in Romanian stand out for expressing multiple meanings. With the exception of some meanings of the imperfect subjunctive in Bulgarian, the perfect subjunctive in Romanian can convey nearly all the meanings of the three past tenses in Bulgarian. The study highlights numerous similarities in the use of the subjunctive in Romanian and Bulgarian in optative sentences, offering observations that contribute to a deeper understanding of this mood within the field of Romanian, Bulgarian, and Balkan linguistics.

Keywords: subjunctive; optative value; Romanian; Bulgarian; Balkan Sprachbund.

Limbile bulgară și română au o serie de trăsături comune care au apărut în cadrul uniunii lingvistice balcanice (Steinke & Vraciu, 1999; Emiliyanova & Mihăilescu, 2020). Una dintre cele mai reprezentative construcții gramaticale pentru limbile balcanice este conjunctivul analitic de tip nou, care a substituit infinitivul. Infinitivul a fost înlocuit complet în macedoneană și în dialectul tosc al albanezei; aproape complet în aromână, bulgară, neogreacă și în dialectele sudice ale limbii sârbe; parțial în dialectul gheg al albanezei, română, sârbă literară și croată literară, în meglenoromână infinitivul apărând în unele expresii (Tomić, 2004, p. 31). În istroromână se folosesc deopotrivă infinitivul și conjunctivul (Corbeanu, 2022, pp. 214-217).

În limbile balcanice, conjunctivul se formează cu ajutorul conjuncțiilor-morfem alb. *të*, ngr. *na*, rom. *să*, și în limbile sud-slave *da*.¹ După aceste conjuncții, mărci ale conjunctivului, verbul poate fi la timpurile prezent, imperfect, perfect și mai-mult-ca-perfect în majoritatea limbilor (albaneză, bulgară, iar în greacă se poate folosi și perfectul simplu) (Asenova, 2002, pp. 182-183). În aromână, conjunctivul are, de asemenea, patru timpuri: prezent, imperfect, perfect și mai-mult-ca-perfect, la fel ca în alte limbi romanice (franceză, spaniolă) (Nevaci & Geană, 2016, p. 157) și ca în majoritatea limbilor balcanice. În dacoromână, aceste posibilități de combinare sunt mai restrânse, după *să* utilizându-se doar prezentul și perfectul.

Conjunctivul are aceeași structură, semnificație și utilizare în limbile balcanice. Formele conjunctivului intră în alcătuirea timpului viitor și a viitorului în trecut (Tomić, 2004, pp. 31-42; Asenova, 2002, pp. 152-178).

Conjunctivul reprezintă o temă de cercetare care a atras mereu atenția atât în lingvistica balcanică, cât și în lingvistica romanică și slavă (Krapova, 2001; Hill & Tomic, 2009; Bîlbîie & Mardale, 2015; Gadzheva, 2015). Utilizarea conjunctivului în română și în bulgară a fost studiată contrastiv mai pe larg de Stoianova (1988).

Scopul prezentei lucrări este de a extinde cercetările referitoare la tipul balcanic de conjunctiv prin ilustrarea paralelelor existente între valorile modale ale acestui mod în limbile română și bulgară (așa-numitele *forme da*). Punctul de plecare al demersului nostru îl va constitui analiza problematicii complexe a utilizării *formelor da* cu valoare optativă în propoziții independente, în comparație cu utilizările conjunctivului în limba română.

1. Conjunctivul în limba română

Modul conjunctiv în limba română are două forme – prezent și perfect, în structura lor fiind prezentă conjuncția-morfem *să*. Formele verbale din componența conjunctivului prezent sunt identice cu prezentul indicativului, mai puțin la persoana a treia singular și plural. Doar verbul *a fi* are o paradigmă proprie la conjunctiv prezent, diferită de cea a indicativului prezent – *să fiu, să fii, să fie* etc. Conjunctivul perfect are formă invariabilă, alcătuită din marca conjunctivului + auxiliarul *a fi* + participiul verbului conjugat. În timp ce forma de

¹ Transliterarea caracterelor chirilice este în conformitate cu Legea transliterației din 2009 (Ivanov et al., 2010).

prezent a conjunctivului este foarte frecventă și prezintă multe valori, conjunctivul perfect se folosește mai rar (GBLR, p. 260; Avram, 1986, p. 161).

În ceea ce privește valorile conjunctivului, în propoziții principale imperative, acesta poate indica o propunere, un ordin, o urare sau o imprecizie, iar în propoziții interogative arată o intenție, subliniind dubiul asupra acesteia, sau poate marca supoziția, atât cu privire la o situație din prezent, cât și din trecut (GBLR, p. 236). Astfel, în propoziții imperative, conjunctivul are valoare modală de imperativ, hortativ și optativ, pe când în propoziții interogative de dubitativ și prezumtiv (Zafiu, 2013, pp. 45-47). În diferite contexte, se pot defini mai multe valori modale ale conjunctivului: /necesar/, /non-necesar/, /posibil/, /imposibil/, /iminent/, /capacitate/, /incapacitate/, /cert/, /incert/, /probabil/, /exclus/, /concesie/, /obligatoriu/, /facultativ/, /permis/, /interzis/, /recomandabil/, /nerecomandabil/, /conveniență/, /apreciere pozitivă/, /apreciere negativă/, /intenție/, /dorință/ etc. (Borchin, 2007).

2. Problema controversată a conjunctivului în limba bulgară

În lingvistica bulgară există două puncte de vedere opuse cu privire la existența conjunctivului.²

Teza care susține existența conjunctivului în limba bulgară, concepută de lingviști balcanologi, este acceptată de puțini autori bulgari (Deyanova, 1979; Maldzhieva, 1990; Georgiev, 1991, pp. 341-342) și de unii cercetători străini ai limbii bulgare (Maslov, 1982, pp. 287-291; Fielder, 1993, pp. 65, 69-71). Precizăm că în studiul de față împărtășim această opinie, conform căreia în limba bulgară există modul conjunctiv, care are o structură morfologică alcătuită din particula *da* 'să'³ + forma de indicativ a verbului, la timpurile prezent, imperfect, perfect, mai-mult-ca-perfect, în unele cazuri, și aorist. Prezența acestui tip de conjunctiv diferențiază limbile slave de sud de celelalte limbi slave.

Utilizarea conjuncției *da* alături de un verb la indicativ are în gramaticile bulgare următoarele denumiri: *forme da*, *construcția da* sau *propoziția da*. În propoziții subordonate, *formele da* sunt considerate construcții sintactice, formate cu conjuncția subordonatoare *da*, iar în propoziții independente – forme compuse ale imperativului (GSBKE II, pp. 367-369) sau *forme da* speciale, formate cu particula *da*, care pot avea valori modale de imperativ, optativ, potențial, prezumtiv (Nitsolova, 2008/2023, pp. 327-329, 409-429).

Această teorie este justificată prin lipsa unor forme verbale sintetice caracteristice conjunctivului, prin polifuncționalitatea conjuncției / particulei *da*, care are conjuncții și particule sinonime (Nitsolova, 2008/2023, p. 327), ca și prin unele concepte teoretice referitoare la categoria modului verbal și la sintaxa verbului (Chakarova, 2008). Pe de altă parte, în utilizările tipice ale conjunctivului, conjuncția *da* nu poate fi înlocuită printr-un sinonim, de exemplu: *tryabva da cheta* 'trebuie să citesc'. În opinia noastră, neacceptarea existenței conjunctivului în limba bulgară se datorează, pe de o parte, definirii categoriei modalității, iar pe de altă parte, studiului bulgare în cadrul lingvisticii slave, fără a se ține cont de contextul balcanic, precum și de paralelele cu alte limbi europene, de exemplu, cu alte limbi romanice decât româna. Astfel, cercetând conjunctivul în uniunea lingvistică balcanică, Asenova (2002) observă că „indiferent de modul în care vor fi calificate *formele da* din bulgară, ele au o valoare identică cu construcțiile lor corespunzătoare (de conjunctiv) din celelalte limbi balcanice, adică valoare de conjunctiv” (p. 152).⁴

² Referitor la această problemă, vezi Sasheva 2015: 43-61.

³ Bg. *da* poate avea statut de conjuncție sau de particulă, conform definiției din Dicționarul limbii bulgare (RBE, n.d., "da"). Pentru comparația cu mărcile conjunctivului din celelalte limbi balcanice, vezi Gadzheva, 2015, pp. 71-73.

⁴ Traducerile citatelor aparțin autoarelor lucrării de față.

Conjunctivul (aşa-numitele *forme da*) din limba bulgară reprezintă o categorie foarte bogată în forme și semnificații. Se obține de la verbe de aspect perfectiv și imperfectiv la timpul prezent, perfect, mai-mult-ca-perfect și, în unele cazuri speciale, la aorist (Nitsolova, 2008/2023, pp. 427).

Utilizarea independentă a *formelor da* a fost studiată în detaliu de către Sasheva (2015, 2016 ș.a.). Lucrările acesteia au ca fundament ideile consacrate din lingvistica bulgară, privind *formele da*, în special cele ale autoarei Nitsolova (2008/2023).⁵

Nitsolova distinge patru grupe mari de *forme da* în propoziții independente, conform semnificației lor modale: 1) cu valoare de imperativ; 2) cu valoare optativă; 3) referitoare la acțiuni posibile sau necesare; 4) referitoare la o acțiune trecută reală (transpoziție).⁶ Fiecare dintre aceste categorii de forme are o serie de subcategorii (Nitsolova, 2008/2023, p. 409).

În ciuda rolului său deosebit de important, conjunctivul (sau așa-numitele *forme da*) nu se bucură de o caracterizare exactă și completă în gramaticile bulgărești. În acestea nu există o descriere sistematizată a formelor, a raporturilor sale cu categoria de timp și cu categoria de aspect verbal, a semnificațiilor și utilizărilor sale. Descrierea tradițională a structurii formelor prin prezența conjuncției/particulei *da* și a verbului la indicativ nu este suficientă, întrucât paradigma verbului este defectuoasă din punct de vedere temporal, existând și multe restricții legate de aspectul verbal (Nitsolova, 2008/2023, pp. 409-410; Markou, 2010, pp. 115-117).

3. Utilizările conjunctivului în limbile bulgară și română în plan contrastiv

Cele mai multe studii contrastive asupra conjunctivului în cele două limbi sunt cele din cadrul lingvisticii balcanice și includ câteva limbi balcanice sau pe toate acestea.

În propoziții subordonate, formele conjunctivului din toate limbile balcanice au aceleași utilizări, atunci când formează predicatul unor propoziții complete, atributive, predicative, subiective, finale, condiționale, concesive și consecutive (Asenova, 2002, pp. 152-178).

În limbile balcanice, formele conjunctivului din propoziții independente pot prezenta diferite valori modale: imperativ, hortativ, optativ, dubitativ, prezumtiv. Unele dintre aceste semnificații se regăsesc în cadrul modalității volitive (Amman & van der Auwera, 2004).

Bîlbîie și Mardale (2018) realizează o analiză a conjunctivului românesc în comparație cu cel din bulgară și greacă. Autorii demonstrează paralelele existente în structura și semantica propozițiilor interogative cu conjunctiv din cele trei limbi și remarcă necesitatea aprofundării cercetării în această direcție.

Studiile contrastive ale conjunctivului din limbile bulgară și română indică asemănări semnificative. Kaldieva-Zaharieva (2005) subliniază că „în ceea ce privește modul conjunctiv, nu există nicio diferență semantică între cele două limbi, ci doar una formal-gramaticală (și terminologică)” (pp. 113-114).

Stoianova (1988) ajunge la următoarea concluzie: „Din analiza contrastivă a ocurențelor conjunctivului și ale *construcției da + verb* rezultă că există numeroase puncte de convergență atât cu privire la funcțiile modale, cât și cu privire la cele de subordonare. Deosebiriile dintre conjunctivul românesc și *construcția da + verb* nu se rezumă la funcțiile lor, ci la posibilitățile de substituție cu alte moduri și la variațiile de ordin stilistic pe care le prezintă ocurențele lor contextuale.” (p. 457).

⁵ Nitsolova (2008/2023) analizează diferitele valori ale așa-numitelor *forme da*, *forme neka* și *forme neka-da* (bg. *neka* ‘fie (ca)’, *neka da* ‘fie să’) (pp. 327-329, 409-429). Formele cu *neka (da)* sunt construcții gramaticale similare, pe care nu le includem în studiul de față, ele fiind asociate cu valoarea de imperativ a conjunctivului. Utilizările lui *neka* din bulgară pot fi comparate cu conjunctivul din istroromână, care are în structura sa marca *neca* (Corbeanu 2022). Este interesantă și situația din macedoneană, unde în propoziții independente se pot folosi *da* și *neka*, dar, spre deosebire de bulgară, nu este permisă combinația *neka + da* (Friedman, 2001, p. 43).

⁶ Asenova definește cazurile de transpoziție a conjunctivului drept construcții optativ-imperative (Asenova, 2002, p. 191).

În urma studiului contrastiv al conjunctivului din cele două limbi, Stoianova (1988) observă că formele sale apar în toate tipurile de subordonate, adăugând la tipurile de propoziții subordonate indicate de Asenova circumstanțialele de timp, de mod și de scop (pp. 452-457). Lingvistica bulgară mai remarcă și că în propoziții independente, conjunctivul are valoarea altor moduri verbale – imperativ, optativ și prezumtiv (Stoianova, pp. 449-450).

Având în vedere cele de mai sus, în bulgară și română se pot observa mai multe corespondențe și în privința întrebuirii valorilor conjunctivului, de exemplu:⁷

- rom. *Să ne întâlnim mâine!*; bg. *Da se sreshtnem utre!* (hortativ);
rom. *Să citești cartea!*; bg. *Da prochetesh knigata!* (imperativ);
rom. *Să fim sănătoși!*; bg. *Da sme zdravi!* (optativ);
rom. *Să fie azi sărbătoare?*; bg. *Dnes da e praznik?* (dubitativ);
rom. *Să fi venit musafirii?*; bg. *Da sa doshli gostite?* (prezumtiv).⁸

4. Conjunctivul cu valoare de optativ în propoziții independente în limbile bulgară și română

În limba bulgară, propozițiile optative cu un verb la conjunctiv sunt considerate propoziții modale – așa-numitele *propoziții da optative*. În plan modal, dorința exprimată printr-o formă de conjunctiv poate fi posibilă sau contrafactivă (imposibilă sau dificil de îndeplinit) (Sasheva, 2015, pp. 132, 133).

În ceea ce privește conjunctivul în română și bulgară, Stoianova remarcă, pe scurt, că în ambele limbi, în contextul optativului, conjunctivul exprimă: dorință, urare, regret, protest, indignare (Stoianova, 1988, p. 450).

Utilizarea conjunctivului în propoziții optative este o caracteristică comună a limbilor balcanice.⁹ Prin intermediul prezentului se exprimă dorințe realizabile, raportate la viitor. Cu ajutorul timpurilor trecute se redă o dorință puternică, dar irealizabilă: prin perfectul conjunctivului în română și prin imperfect și mai-mult-ca-perfect în bulgară,¹⁰ albaneză și greacă (Asenova, 2002, p. 185).

În gramaticile românești nu se tratează detaliat utilizările conjunctivului perfect în propoziții independente (GBLR, p. 260; GALR, pp. 387, 393; Zafiu, 2013, pp. 45-50). În limba română contemporană acesta are multe întrebuirii cu valoare optativă. Se observă că formele sale apar de obicei în monologuri interioare, exprimând o dorință întârziată, de nerealizarea căreia vorbitorului îi pare rău, un regret și un sentiment de necesitate a acțiunii dorite (Railean, 1998, p. 279).

4. 1. Exprimarea unei dorințe factive

În ambele limbi, formele de prezent ale conjunctivului exprimă o dorință factivă, adică o dorință realizabilă care ar putea fi îndeplinită în viitor. Verbul este de obicei la forma pozitivă:

- (1) rom. *Să vină mai repede vara!*; bg. *Da doyde po-barzo lyatoto!*
(2) rom. *Să treacă și anul acesta!*; bg. *Da mine i тази godina!*
(3) rom. *Să avem și noi noroc de data aceasta!*; bg. *Da imame i nie kasmet tozi pat!*

⁷ Exemplele de mai jos ne aparțin, ca și alte exemple din studiul de față, care nu au indicată sursa citării.

⁸ Pentru mai multe exemple de utilizări similare ale conjunctivului în bulgară și română, precum și în greacă și albaneză, vezi Asenova, 2002, pp. 182-193.

⁹ Pentru exprimarea optativului prin formele conjunctivului în limbile bulgară și greacă modernă, vezi Markou, 2019, pp. 157-161.

¹⁰ În bulgară și prin perfect, vezi § 4.2.

Adesea, în propoziții similare, în limba română se folosesc semiadverbele *doar* și *numai*, iar în bulgară – particula *samo*, care are același sens. Poziția semiadverbelor din română și a particulei din bulgară este la începutul propoziției:

(4) bg. *Samo kompyutarat da restartira.* (Gadzheva, 2015, p. 74); rom. *Doar să se repornească computerul!*

(5) rom. *Doar să nu plouă în weekend!*; bg. *Samo da ne zavalii prez uikenda!*

(6) rom. *Numai să ajungem la timp!*; bg. *Samo da stignem navreme!*

În ambele limbi, formele de prezent ale conjunctivului exprimă o dorință de bine:

(7) rom. *Să ai baftă la examen!*; bg. *Da imash kismet na izpita!*

(8) rom. *Să ieși primul loc!*; bg. *Da spechelish parvo myasto!*

(9) rom. *Să vă simțiți bine la mare!*; bg. *Da si prekarate priyatno na moreto!*

Formele de conjunctiv la timpul prezent se întâlnesc foarte des în expresii frazeologice care exprimă urări (10-12), blesteme și imprecății (13-15). Propozițiile optative de acest tip, conform lui Sasheva, reprezintă formule de etichetă ce cuprind un anumit inventar lexical (*Dumnezeu, sănătate, fericit, naiba, a crăpa* etc.) (Sasheva, 2015, p. 131). Se remarcă multe asemănări între expresiile din cele două limbi, atât ca structură, cât și ca semantică și mijloace lexicale:

(10) rom. *Să fie într-un ceas bun!*; bg. *Da e na dobar chas!*

(11) rom. *Să-ți dea Dumnezeu sănătate!*; bg. *Gospod zdrave da ti dava!*

(12) rom. *Să-ți trăiască copiii!*; bg. *Da sa ti zhivi i zdravi detsata!*

(13) rom. *Să-l trăznească Dumnezeu!*; bg. *Gospod da go porazi!*

(14) rom. *Să crăpi!*; bg. *Da puknesh!*

(15) rom. *Să arzi în iad!*; bg. *Da gorish v ada!*

În unele cazuri, în propoziții optative care exprimă dorințe sau invective, la persoana a doua, conjunctivul (16, 17) se folosește în paralel cu formele imperativului (18, 19):

(16) rom. *Să fii sănătos!*; bg. *Da si zdrav!*

(17) rom. *Să te duci la naiba!*; bg. *Da varvish po dyavolite!*

(18) rom. *Fii sănătos!*; bg. *Badi zdrav!*

(19) rom. *Du-te la naiba!*; bg. *Varvi po dyavolite!*

La persoana întâi și a treia se folosesc doar formele de conjunctiv:

(20) rom. *Să fim sănătoși!*; bg. *Da sme zdravi!*

(21) rom. *Să se ducă la naiba!*; bg. *Da varvi po dyavolite!*

În limba română, unde verbul are o desinență de conjunctiv specială, în unele formule de acest tip, la persoana a treia, conjuncția *să* poate fi omisă. În limba bulgară, în aceste cazuri, nu este posibilă omiterea particulei *da*, care este singura marcă a conjunctivului:

(22) rom. *Trăiască libertatea!*; bg. *Da zhivee svobodata!*

(23) rom. *Facă-se voia ta!*; bg. *Da bade volyata ti!*

(24) rom. *Ardă-l focul!*; bg. *Ogan da go gori!*

4. 2. Exprimarea unei dorințe contrafactive

În plan modal, dorința exprimată în propoziția optativă poate fi factivă (4.1.) sau contrafactivă, adică contrazice realitatea (Nitsolova, 2008/2023, p. 421), irealizabilă sau greu de realizat (Sasheva, 2015, p. 133). În bulgară și în română, o dorință contrafactivă poate fi exprimată atât prin formele de prezent, cât și prin cele de trecut ale conjunctivului.

4. 2. 1. Exprimarea unei dorințe contrafactive prin formele de conjunctiv prezent

Utilizarea formelor de conjunctiv prezent nu este tipică pentru exprimarea dorințelor contrafactive, dar apare în anumite contexte (Nitsolova, 2008/2023, p. 421). O utilizare similară a conjunctivului se poate găsi și în limba română:

(25) bg. *Eh, da imam sega shapka-nevidimka!* (Nitsolova, 2008/2023, p. 421); rom. *Eh, să am acum o șapcă fermecată!*

(26) bg. *Peызazhat e mnogo krasiv – samo da ne e tozi dyavolski stud!* (Nitsolova, 2008/2023, p. 421); rom. *Peisajul e foarte frumos – doar să nu fie frigul ăsta drăcesc!*

4.2.2. Exprimarea unei dorințe contrafactive prin formele de trecut ale conjunctivului

În limbile balcanice, spre deosebire de formele de prezent, cele de trecut sunt frecvent folosite la exprimarea dorințelor contrafactive (Asenova, 2002, p. 185). În limba bulgară se folosește cel mai des mai-mult-ca-perfectul (27-30), dar se poate folosi atât imperfectul (31-37), cât și perfectul (38-46). În limba română, în acest scop se folosește singura formă de trecut a conjunctivului – perfectul. Datorită faptului că acesta are o formă invariabilă, subiectul verbului este mai des exprimat, comparativ cu limba bulgară, unde formele verbului sunt variabile (27-30, 31-32, 35).

Dorințele exprimate prin formele de trecut ale conjunctivului sunt irealizabile, deoarece sunt omise împrejurările în care s-ar fi putut realiza. Astfel de afirmații transmit regretul vorbitorului față de o dorință neîmplinită, sunt încărcate emoțional și includ adesea elemente lexicale suplimentare (Sasheva, 2015, pp. 134, 135): interjecții (*eh!*, *ah!* etc.), particule, adverbe și semiadverbe (bg. *samo* ‘numai’, *pone* ‘cel puțin’, rom. *doar*, *numai*, *cel puțin* etc.). În analiza noastră contrastivă, putem remarca aceleași semnificații și elemente și în limba română.

4.2.2.1. Mai-mult-ca-perfect

În limba bulgară, o dorință nerealizată este mai puternic accentuată prin formele de mai-mult-ca-perfect (27-30), în comparație cu imperfectul (31-37) și perfectul (38-46), exprimându-se astfel regretul profund pentru o oportunitate ratată din trecut (Sasheva, 2015, p. 135). Aceste forme sunt perfect echivalente din punct de vedere semantic cu formele de conjunctiv perfect din limba română:

(27) bg. *Eh, da byah nauchil angliyski!* (Nitsolova, 2008/2023, p. 422); rom. *Ah, să fi învățat eu engleza!*

(28) bg. *Samo (toy) da beshe kazal istinata!*; rom. *Doar să fi spus el adevărul!*

La persoana a doua, afirmația poate fi interpretată și ca un reproș adresat destinatarului, pentru faptul că dorința nu a fost îndeplinită (Sasheva, 2015, p. 135):

(29) bg. *(Vie) da byahte pochakali pet minuti...*; rom. *Să fi așteptat și voi cinci minute...*

(30) bg. *Pone ti da beshe kazal istinata!*; rom. *Măcar tu să fi spus adevărul!*¹¹

4.2.2.2. Imperfect

În limba bulgară, formele de imperfect ale conjunctivului redau cel mai adesea o dorință contrafactivă în prezent (31), mai puțin în trecut (32) și rareori în viitor (33). Aici oferim exemplele lui Nitsolova (2008/2023, p. 422) pentru limba bulgară și echivalentele lor în limba română:

(31) bg. *Eh, da imah sega tezi pari!*; rom. *Ehe, să fi avut eu acum acești bani!*

(32) bg. *Eh, da imah vchera tezi pari!*; rom. *Ehe, să fi avut eu ieri acești bani!*

(33) bg. *Eh, da imah utre tezi pari!*; rom. **Ehe, să fi avut eu mâine acești bani!*

Când o dorință contrafactivă, exprimată prin conjunctivul imperfect în limba bulgară, se referă la planul prezentului (31) sau al trecutului (32), vorbitorul este conștient de realitatea

¹¹ La pers. întâi și a doua, formele de mai-mult-ca-perfect ale conjunctivului din bulgară au și un sens permisiv, enunțul putând fi interpretat ca o cerere delicată sau un îndemn (Nitsolova, 2008/2023, pp. 418-419; Markou, 2019, p. 160).

care este opusă dorinței. Când o dorință contrafactivă se află în planul viitorului (33), se exprimă doar presupunerea că nu este îndeplinită, adică există o presupuziție de non-factivitate (Nitsolova, 2008/2023, p. 422). În acest caz, imperfectul indică contrafactivitatea dorinței.

Spre deosebire de conjunctivul imperfect din bulgară, se pare că în română formele de perfect ale conjunctivului nu exprimă dorințe contrafactive care se referă la viitor. Cu excepția acestui caz (33), formele de imperfect din bulgară pot corespunde formelor de perfect din română, exprimând o dorință contrafactivă în prezent (31, 34) și în trecut (32, 35):

(34) rom. *Să fi avut acum anii tinereții!* [eu]; bg. *Eh, da byah sega mlad!*

(35) rom. *Ah, să fi știut și eu atunci cât e!*; bg. *Eh, da znaeh togava i az kolkoto nego!*

Prin imperfect se pot exprima dorințe contrafactive referitoare la acțiuni iterative într-un interval de timp nedeterminat cu exactitate, care poate cuprinde trecutul și prezentul:

(36) bg. *Samo da idvashe v chasovete i tazi godina!*; rom. *Doar să fi venit la ore și anul acesta!* [el]

În acest caz se pot observa două diferențe între bulgară și română. În primul rând, astfel de enunțuri nu sunt caracteristice limbii române, ele putând fi artificiale sau forțate:

(37) bg. *Samo da ne zakasnyavashe vseki pat!*; rom. **Numai să nu fi întârziat de fiecare dată!* [el]

În al doilea rând, în limba bulgară, spre deosebire de română, enunțurile de acest tip pot conține și o presupuziție de contrafactivitate în viitor, la fel ca în enunțul (33).

4. 2. 2. 3. Perfect

Formele de conjunctiv cu un verb la timpul perfect din limba bulgară pot exprima și o dorință contrafactivă. Potrivit lui Nitsolova (2008/2023), ele sunt folosite mai ales la persoana întâi și diferă de formele imperfectului și mai-mult-ca-perfectului prin faptul că timpul de referință include momentul vorbirii (p. 423), adică sunt folosite pentru a exprima dorințe din trecut, pe care vorbitorul le-ar dori îndeplinite în momentul vorbirii:

(38) bg. *I to pone da sme go vizhdali nyakoga, da sme hodili tam!* (Chudomir în Nitsolova 2008/2023: 423); rom. *Și cel puțin să-l fi văzut vreodată, să fi mers acolo!* [noi]

Există și un alt tip de enunțuri optative cu forme de conjunctiv perfect în limba bulgară, care sunt folosite poate cel mai des la persoana întâi și a treia. Acestea sunt enunțuri în care vorbitorul nu știe dacă o anumită acțiune din trecut a fost finalizată sau nu și își exprimă dorința ca aceasta să fie finalizată în momentul vorbirii.¹² Conjunctivul perfect are aceeași întrebuintare și semnificație în limba română. De exemplu:

(39) bg. *Samo da sam reshil zadachite ot testa pravilno!*; rom. *Doar să fi rezolvat corect problemele de la test!* [eu]

(40) bg. *Samo da e signal navreme!*; rom. *Doar să fi ajuns la timp!* [el]

Enunțurile de acest tip, care conțin o formă negativă a verbului, sunt des întâlnite. În aceste cazuri, vorbitorul își exprimă dorința și speranța că o acțiune din trecut nu s-a întâmplat:

(41) bg. *Samo da ne si e schupil kraka!*; rom. *Doar să nu-și fi rupt piciorul!* [el]

(42) bg. *Samo da ne sam zabravil klyucha!*; rom. *Doar să nu fi uitat cheia!* [eu]

Adeseori, în limba bulgară, în astfel de propoziții optative cu o formă de conjunctiv perfect, se folosește particula *dano* ‘numai să; fie ca; să’, formată din conjuncțiile *da* ‘să’ și *no* ‘dar’. Prin utilizarea acestei particule se accentuează dorința exprimată. În propozițiile cu *dano*, valoarea principală de optativ este oferită de formele de conjunctiv, deși marca conjunctivului, *da*, se poate omite (Nitsolova, 2008/2023, pp. 420, 421):

¹² Vezi Nitsolova 2023, p. 421, unde această valoare este analizată în cadrul propozițiilor cu particula *dano*.

(43) bg. *Dano (da) sam izdarzhal izpita!* (Nitsolova, 2008/2023, p. 421); rom. *Numai să fi luat examenul!*, ‘Sper să fi luat examenul!’ [eu]

(44) *Dano (da) e pristignala veche!* (Nitsolova, 2008/2023, p. 421); rom. *Numai să fi sosit deja!*, ‘Sper să fi sosit deja!’ [ea]¹³

În limba bulgară, propozițiile independente construite cu forma de perfect a conjunctivului funcționează cel mai adesea ca „enunțuri imperative *post factum*”, mai ales la persoana a doua (Nitsolova, 2008/2023, p. 423). Astfel de afirmații exprimă o nemulțumire puternică (din cauza dorinței neîmplinite a vorbitorului) și un reproș adresat destinatarului sau unei alte persoane:

(45) bg. *Da si slushal v chas!*; rom. *Să fi ascultat la ore!* [tu]

(46) bg. *Da e doshal navreme!*; rom. *Să fi venit la timp!* [el]

4. 2. 2. 4. Diferențele dintre semnificațiile timpurilor trecute ale conjunctivului

În exemplele următoare, vom încerca să ilustrăm corespondențele și diferențele dintre diferitele utilizări ale timpurilor trecute ale conjunctivului din bulgară și română în propoziții optative:

a) Mai-mult-ca perfect:

(47) bg. *Samo da byah vzel pravilnoto reshenie togava!*; rom. *Numai să fi luat decizia corectă atunci!* [eu]

În acest enunț, în ambele limbi, vorbitorul știe că dorința nu a fost îndeplinită în trecut și își exprimă regretul pentru aceasta în momentul vorbirii.

b) Imperfect:

(48) bg. *Samo da vze mah vinagi pravilnoto reshenie!*; rom. **Numai să fi luat întotdeauna decizia corectă!* [eu]

În această utilizare a conjunctivului, specifică doar bulgarei, vorbitorul știe că dorința nu a fost îndeplinită de mai multe ori în trecut și în prezent. Dorința ar putea fi proiectată și spre viitor, întrucât vorbitorul presupune că nu se va mai împlini (presupoziție de contrafactivitate).

c) Perfect:

(49) bg. *Samo da sam vzel pravilnoto reshenie dnes!*; rom. *Numai să fi luat decizia corectă astăzi!* [eu]

În acest caz, vorbitorul nu știe în momentul vorbirii dacă dorința a fost realizată în trecut și își exprimă speranța că a fost realizată.

Întrebuintarea celor trei timpuri trecute ale conjunctivului din bulgară în același context pune în evidență valorile distincte ale acestora. Conjunctivul perfect din limba română poate exprima deopotrivă semnificațiile mai-mult-ca-perfectului și ale perfectului din bulgară. Semnificația imperfectului conjunctivului din bulgară în acest exemplu (48) rămâne fără echivalent, deși în alte cazuri există corespondențe (31, 32, 34, 35, 36).

5. Concluzii

Această lucrare oferă o analiză contrastivă a utilizării formelor conjunctivului cu valoare de optativ în propoziții independente în limbile bulgară și română.

În limbile română și bulgară întâlnim o serie de valori comune ale conjunctivului, reprezentând diferite nuanțări semantice ale valorii optative. În ciuda asimetriei prezente în structura modului verbal – forme specifice în română și mai multe timpuri în bulgară – în

¹³ În limba bulgară, construcțiile cu particula *dano (da)* + un verb la timpul prezent, perfect și imperfect, întotdeauna cu valoare de optativ, sunt considerate de unii lingviști forme analitice ale imperativului, ca și formele conjunctivului (Chakarova, 2002). Aceste construcții merită o atenție deosebită, putând fi cercetate ca forme ale conjunctivului, așa cum consideră și Georgiev (1991, p. 341).

ambele limbi găsim un spectru bogat de semnificații precum dorința, regretul, speranța, nemulțumirea, dezamăgirea și reproșul.

O trăsătură distinctivă pentru cele două limbi este, de asemenea, utilizarea tipică a conjunctivului în urări, imprecății și invective, unde observăm multe asemănări semantice și structurale.

În ambele limbi, este similar modul de exprimare a dorințelor factive și contrafactive prin intermediul formelor de prezent și de trecut ale conjunctivului. În acest sens, ies în evidență posibilitățile conjunctivului perfect din limba română de a exprima sensuri multiple. Cu excepția unora dintre semnificațiile conjunctivului imperfect din bulgară, conjunctivul perfect din limba română poate reda aproape toate semnificațiile celor trei timpuri trecute din bulgară, care pot exprima dorințe contrafactive: perfect, imperfect și mai-mult-ca-perfect.

În concluzie, lucrarea de față evidențiază numeroase similitudini în utilizarea conjunctivului românesc și bulgăresc în propoziții optative, oferind fapte de limbă și observații care pot fi relevante pentru studiul acestui mod verbal în ambele limbi și în cadrul lingvisticii balcanice.

Referințe:

- Amman, A., & van der Auwera, J. (2004). Complementizer-headed main clauses for volitional moods in the languages of South-Eastern Europe: A Balkanism? In O.M. Tomić (Ed.), *Balkan Syntax and Semantics*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, pp. 293-314.
- Asenova, P. (2002). *Balkansko ezikoznanie* [Balkan linguistics]. Veliko Tarnovo: Faber.
- Avram, M. (1986). *Gramatica pentru toți* [Grammar for everyone]. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Bilbiie, G., & Mardale, A. (2018). The Romanian subjunctive from a Balkan perspective. In I. Krapova, B. Joseph (Eds.), *Balkan Syntax and (Universal) Principles of Grammar*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, pp. 278-314. Retrieved December 20, 2023, from https://www.researchgate.net/publication/329211362_The_Romanian_subjunctive_from_a_Balkan_perspective.
- Borčin, M.I. (2007). Valorile modale ale conjunctivului [Modal values of the subjunctive]. In *The Annals of the West University of Timișoara. Humanities Series*, 45, 73-92.
- Chakarova, K. (2008). Povelitelnite da-konstruktsii v savremennia balgarski ezik i problemat za „balgarskia konyunktiv“. [Imperative da-constructions in the modern Bulgarian language and the problem of the “Bulgarian subjunctive”]. In *V Slavistika. III. V chest na XIV mezhdunaroden kongres na slavistite, Ohrid, 2008 g* [Slavic studies 3. In honor of the 14th International Congress of Slavists, Ohrid, 2008], pp. 98-112. Plovdiv: Paisii Hilendarski University Press.
- Corbeanu, R.C. (2022). The subjunctive in Istro-Romanian and the status of *neca*. In *Revue Roumaine de Linguistique*, 67, 209-221. Retrieved February 17, 2024, from <https://lingv.ro/wp-content/uploads/2023/01/RRL-3-2022-10-Ramona.pdf>.
- Deyanova, M. (1979). Kam diskusiyata za da-konstruktsiyata v novobalgarski [To the discussion on the da-construction in Modern Bulgarian]. In *Bulgarian Language*, 5, 422-425. Sofia: Publishing House of BAS.

- Emilianova, B., & Mihăilescu, S. (2020). Uniunea lingvistică balcanică: Limbile bulgară și română în context balcanic [The Balkan linguistic ari: Bulgarian and Romanian languages in a Balkan context]. In C. Dărăbuș, E. C. Zăbavă (Coord.), *Frontiere si contacte. Fenomene locale, regionale și globale* [Borders and contacts. Local, regional and global phenomena], pp. 43-58. Craiova: Aius.
- Fielder, G.E. (1993). *The semantics and pragmatics of verbal categories in Bulgarian*. Lewiston: Edwin Mellen Press. Retrieved December 3, 2023, from <http://www.seelrc.org:8080/grammar/mainframe.jsp?nLanguageID=9>.
- Friedman, V.A. (2001). *Macedonian reference grammar*. USA: SEELRC, Duke University. Retrieved February 28, 2024, from <http://www.seelrc.org:8080/grammar/mainframe.jsp?nLanguageID=3>.
- Gadzheva, S. (2015). Za konyunktiva v balkanskite ezitsi i da-konstruktivite v balgarskiya ezik: Upotreba i znachenie v glavnite izrecheniya [On the subjunctive in the Balkan languages and da-constructions in the Bulgarian language: Use and meaning in main clauses]. In P. Asenova (Sastav.) *Balkanskite ezitsi, literaturi i kulturi. Divergentsiya i konvergentsiya* [Balkan languages, literatures, and cultures. Divergence and convergence], pp. 70-79. Sofia: St. Kliment Ohridski University Press. Retrieved December 3, 2023, from https://www.slav.uni-sofia.bg/images/stories/documents/BALKANSKITE_ESIZI.pdf.
- GALR: *Gramatica limbii române. I: Cuvântul* [The grammar of the Romanian language. I: The word]. V. Guțu Romalo (Ed.). București: Editura Academiei Române, 2005.
- GBLR: *Gramatica de bază a limbii române* [Basic grammar of the Romanian language]. G. Pană Dindelegan (Ed.). București: Univers Enciclopedic Gold, 2010.
- Georgiev, St. (1991). *Balgarska morfologia* [Bulgarian morphology]. Veliko Tarnovo: Abagar.
- GSBKE II (1983): *Gramatika na savremennia balgarski knizhoven ezik. II: Morfologia* [Grammar of the Modern Bulgarian Literary Language. II: Morphology]. S. Stoyanov (Ed.). Sofia: Publishing House of BAS.
- Hill, V., & Tomić, O. (2009), A typology of subjunctive complements in Balkan languages. In *Bucharest Working Papers in Linguistics, 11* (1), 197-209. Bucharest University Press. Retrieved December 20, 2023, from https://bwpl.unibuc.ro/wp-content/uploads/2017/02/BWPL_2009_1_Hill_Tomic.pdf.
- Ivanov et al. (2010). Ivanov, L., Skordev, D., & Dobrev, D: The new national Standard for the Romanization of Bulgarian. In *Mathematica Balkanica (New Series)*, 24 (1-2), 121-130. Retrieved December 18, 2023, from https://www.researchgate.net/publication/318530616_The_New_National_Standard_for_the_Romanization_of_Bulgarian.
- Kaldieva-Zaharieva, S. (2005). *Problemi na sapostavitelnoto izsledvane na balgarskata i rumanskata frazeologia* [Issues in the comparative study of Bulgarian and Romanian phraseology]. Sofia: Prof. Marin Drinov Publishing House of BAS.
- Krapova, I. (2001), Subjunctives in Bulgarian and modern Greek. In M.L. Rivero, A. Ralli, (Eds.) *Comparative Syntax of the Balkan Languages*. Oxford University Press. Retrieved December 12, 2023, from https://www.researchgate.net/publication/288520161_Subjunctives_in_Bulgarian_and_modern_Greek.

- Maldzhieva, V., (1990). Harakteristika na da-konstruktsiata v balgarskia ezik s ogled kam neynite funktsionalni ekvivalenti v slavyanskite ezitsi [Characteristics of the da-construction in Bulgarian in the context of its functional equivalents in Slavic languages. In *Contrastive Linguistics*, 15(4-5), 213-217.
- Markou, C. (2019). Izrazyavane na optativnost v balgarskiya i novogratskiya ezik [Expression of optative modality in Bulgarian and Modern Greek]. In *Balgaristichni ezikovedski cheteniya: Materiali ot mezhdunarodnata konferentsiya po sluchay 130-godishninata na SU „Sv. Kliment Ohridski”* [Bulgarian Linguistic Readings: Materials from the international conference on the occasion of the 130th anniversary of Sofia University “St. Kliment Ohridski”], November 19-20, 2018, pp. 157-166). Sofia: St. Kliment Ohridski University Press. Retrieved November 19, 2023, from <https://ngf-bg.com/verbs/wp-content/uploads/2021/01/Markou-Optative.pdf>.
- Maslov, I.S. (1982). *Gramatika na balgarskia ezik* [Grammar of the Bulgarian language] Sofia: Nauka i izkustvo.
- Nevaci, M. & Geana, I. (2016). Considerații privind subordonarea la nivelul frazei în dialectul aromân [Considerations on subordination at the sentence level in Aromanian dialect]. In *Fonetică și Dialectologie*, 35, 155-162. București: Editura Academiei. Retrieved February 17, 2024, from <https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A24899>.
- Nitsolova, R. (2023). *Balgarska gramatika: Morfologia* [Bulgarian grammar: Morphology] (2nd ed.). Sofia: St. Kliment Ohridski University Press. (Original work published 2008).
- Railean, D. (1998). Cu privire la unele întrebunțări ale conjunctivului perfect în limba română contemporană [On some uses of the perfect subjunctive in contemporary Romanian]. In *SCL* 49 (1-2), 277-281.
- RBE. (n.d.). Da. In *Rechnik na balgarskia ezik (online)* [Bulgarian language dictionary (online)]. Institute for Bulgarian Language. Retrieved November 19, 2023, from <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%B4%D0%B0/>.
- Sasheva, V. (2015). *Polifunktsionalnoto DA v balgarskiya ezik: (Funktsionalno-semantichni i modalni osobenosti na nezavisimite da-izrecheniya v savremenniya balgarski ezik)* [The polyfunctional DA in the Bulgarian language: (Functional-semantic and modal features of independent da-sentences in the modern Bulgarian language)]. Veliko Tarnovo: St. Cyril and St. Methodius University Press.
- Sasheva, V. (2016). Da-izrecheniyata – mezhdru gramatika i pragmatika [Da-sentences – between grammar and pragmatics]. In *Forum „Balgarska gramatika”. 2. Gramatika i pragmatika* [Forum “Bulgarian Grammar”. 2. Grammar and pragmatics], November 19, 2015, pp. 100-112. Veliko Tarnovo: St. Cyril and St. Methodius University Press.
- Steinke, K., & Vraciu, A. (1999). *Introducere în lingvistica balcanică* [Introduction to Balkan linguistics]. Iași: Editura Universității Al. I. Cuza.
- Stoianova, D. (1988). Întrebunțări ale conjunctivului în limbile română și bulgară și construcția da + verb în bulgară [Uses of the subjunctive in Romanian and Bulgarian languages and the construction “da + verb” in Bulgarian]. *SCL* 39(5), 447-458.

- Tomić, O.M. (2004). The Balkan Sprachbund properties: An introduction. In O.M. Tomić (Ed.), *Balkan Syntax and Semantics*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, pp. 1-55.
- Zafiu, R. (2013). The verb: Mood, tense and aspect. In G. Pană Dindelegan, M. Maiden (Eds.), *The Grammar of Romanian*. Oxford: Oxford University Press.